

29 april 1918

De deportaties in België.

Hieronder delen wij de tekst mede van een nieuwe brief vol klachten en feiten, onlangs door de Belgische senatoren en volksvertegenwoordigers gestuurd aan baron von Falkenhausen, gouverneur van bezet België:

"Veroorloof ons u uiteen te zetten op welke wijze de rekwisitie van de arbeiders en hun wegvoering geschiedt in het etappegebied van België. De openbare opinie in Duitsland schijnt niet te weten, dat deze gesel België blijft teisteren: en waarschijnlijk is deze onbekendheid met de toestand niet vreemd aan de voortduring van het lijden van onze ongelukkige medeburgers.

Inderdaad heeft een telegram van het Wolff-bureau, gedagtekend 22 februari 1918, gezegd:

"De zevende dezer heeft een draadloos bericht uit Lyon weer eens over deportaties in België gefantaseerd. Een hele reeks plaatsen wordt genoemd, waaruit mannen op gewelddadige wijze zouden zijn weggevoerd. Ook zouden zich, volgens de jongste bekendmakingen, vrouwen en jonge meisjes bij de militaire controlebureaus moeten laten inschrijven.

Zulke bekendmakingen zijn niet uitgevaardigd. Deportaties hebben nergens plaatsgevonden. De aanwijzing van arbeiders in België geschiedt onder de gunstigste voorwaarden, zonder dat dwang uitgeoefend wordt. Vrouwelijk arbeidspersoneel wordt alleen op eigen verlangen en in geringe omvang voor landbouwdoeleinden gebezigd." (Het Vaderland, 22 februari 1918).

Deze tegenspraak is een ontkenning van onbetwistbare feiten. Het is waar, dat tot nog toe geen vrouwen en jonge meisjes opgevorderd werden; men heeft er zich toe beperkt een beroep te doen op de arbeidsters van goede wil en de angst onder de bevolking te wekken door een lijst te maken van alle vrouwen tussen 15 en 60 jaar.

Maar het is geheel in strijd met de waarheid te zeggen "dat het aanwerven van arbeidsters in België verricht wordt onder de gunstigste voorwaarden zonder dat er dwang uitgeoefend worden."

De waarheid is, dat de belofte afgelegd in naam van zijne majesteit de keizer in antwoord op ons vroeger verzoek niet in toepassing werd gebracht in het etappegebied. Nooit heeft men er opgehouden in massa te rekwisitioneren en te deporteren.

Wat meer is, de rekwisities en de deportaties zijn uitgebreid geworden tot de gebieden, als die van Bergen, die naderhand bij het etappegebied gevoegd werden, en daar nemen zij, in deze laatste tijden, een bijzonder kwetsend karakter aan, daar ze zich ook richten tegen de schooljeugd en tegen mannen op leeftijd. We zullen een ogenblik blijven stilstaan bij elk van deze drie fases.

Met duizenden zijn de mannen van de oude etappe, vooral in de provincie Oost-Vlaanderen, uit hun gezinnen gerukt en ze worden er nog uit gerukt door de militaire overheid: doch de deportatie geschiedt niet meer naar Duitsland, maar naar het bezette gebied in Noord-Frankrijk, zeer dicht bij het front, in een streek bij pozen blootgesteld aan het geschut der geallieerden en bezocht door de vliegers.

Hun behandeling verschilt in geen delen van de behandeling, die onze medeburgers ondergingen, welke naar Duitsland vervoerd werden, en die gekarakteriseerd wordt door de militaire dwang opgelegd aan mannen, wie het tegen de borst stoot te moeten meewerken aan een arbeid gericht tegen hun vaderland, welke arbeid, als het aanleggen van loopgraven, soms als indirecte medewerking kan worden gezien in het oorlogvoeren.

Ze werken meestal in de open lucht, blootgesteld aan de gure wisseling der jaargetijden, slecht gekleed en over het algemeen niet voorzien van reservekleding; ze zijn ondergebracht in gebrekkige barakken, geplaagd door ongedierte, gevoed met onvoldoende voedsel, dat hun familieleden en vrienden vruchteloos trachten aan te vullen door het toezenden van pakketten met eetwaren. Velen onder hen ondergaan dit regime reeds sedert 14, 15, 16 maanden, zonder hun geboortedorp terug te zien, zonder nieuwe krachten te kunnen putten in de schoot van hun gezin; want tot nog toe is het verlot, dat men in principe schijnt aangenomen te hebben, slechts voor enkele gedeporteerden toegepast. Het kan daarom niet anders of ziekten van nieren en maag, buikloop, tuberculose richten schrikwekkende verwoestingen aan onder deze gedemoraliseerde, verzwakte, bloedarmoedige arbeiders. Ze vallen bij honderden, bij duizenden. En wie valt, herstelt niet meer tenzij om naar de hospitalen vervoerd te worden, waar ze aankomen als geraamten, die 10, 20, 30 kg en meer verloren van hun normaal gewicht, veranderd als ze zijn in echte menselijke ruïnes, gedoemd om verzwakt te blijven, ten gronde te gaan, om te komen.

Zo ernstig is de toestand, dat, naar het oordeel van de geneesheren, hij nog nadelige gevolgen zal hebben op talrijke generaties. Maar de openbare opinie weet er niets van, omdat het hier een bevolking betreft, die eng opgesloten zit in een gebied geheel afgesloten van

alle verkeer en waar de opgelegde zwijgzaamheid elke noodkreet smoort. De uitgebreidheid van het kwaad kan men gemakkelijk vermoeden, als men in overweging neemt de beide volgende feiten, die luid genoeg voor zichzelf spreken. De gemeente Hamme aan de Durme (bij Dendermonde), die ongeveer 15.000 inwoners telt, had reeds, maanden geleden, meer dan 30 van zijn gedeporteerden verloren; en het is aan geen twijfel onderhevig, dat het aantal sterfgevallen niet opgehouden heeft te vermeerderen. Een familie van de gemeente telt vier broers, die naar het noorden van Frankrijk vervoerd werden: van deze vier zijn er drie dood gebleven bij de arbeid en de vierde ligt in een hospitaal.

Onder deze omstandigheden moet het geen verwondering wekken, dat het gevoel van zelfbehoud de ongelukkigen aanzet om hun heil te zoeken in de vlucht, doch dan vallen represaillemaatregelen op de gemeenten, waaruit ze afkomstig zijn, en in sommige districten ging men er zelfs toe over de vrouwen gevangen te zetten om de mannen te achterhalen.

Dit deportatieregime, dat niet opgehouden heeft in zwang te blijven in de vroegere etappegebieden, is met intensiteit hervat in de streken rondom Bergen, sedert deze laatste bij het etappegebied gevoegd werden. Na het keizerlijk besluit had men de arbeiders, die opgevorderd waren voor arbeid in Duitsland, vrijgesteld, in aansluiting met de methode ook tevoren toegepast in geheel België, inbegrepen het gebied van het generaal-gouvernement en men heeft echter de meesten onder hen opnieuw gevat en hen heengestuurd naar het noorden van Frankrijk, waar zij een al even betreuenswaardige behandeling ondergaan.

Er zijn kampementen, waar het leven bijzonder zwaar is.

Te Tilloy werden 300 mannen ondergebracht in een schuur, die tot paardenlazaret had gediend en niet eens ontsmet werd. Ze verbleven er ongeveer drie maand en waren gedwongen tot zwaar werk, werden slecht gevoed, bleven zonder gemeenschap met hun familie en dus zonder hulpverlening. Velen onder hen hebben er dodelijke ziekten opgedaan en zijn er bezweken.

De opvoeding van mannen gebeurt in alle standen. Tot in de laatste tijden betroffen ze alleen de volwassenen in de volle bloei van hun leeftijd; de jongelingen en de al te oude grijsaards bleven gespaard.

Heden is het niet meer zo in verscheidene streken onderworpen aan het etapperegime.

Om uwe excellentie de gelegenheid te geven daarover te oordelen, zullen wij, bij wijze van voorbeeld, de toestand schetsen zoals hij onlangs ontstaan is in de streek van Bergen.

De militaire overheid heeft er in de eerste plaats alle jongelingen opgevoerd, waaronder vele minder dan 16 jaar oud zijn en beschermd worden door de Belgische arbeidswet. De inlijving geschiedde de 25^e januari II. (De adressanten geven in een bijlage de lijst der leerlingen van de voornaamste scholen van het district Bergen, die werden opgeroepen en vervoerd: in de lijst staan de namen, de geboortedata en de klas van iedereen).

Uwe excellentie zal opmerken, dat het atheneum van Bergen 33 leerlingen leverde, het college der jezuïeten 41, de normaalschool 9, het instituut Sint Ferdinand te Jemappe 29, de middelbare school 33. Deze laatste twee inrichtingen behoren tot het middelbaar onderwijs van de lagere graad, dat doorgaans zeven studie jaren telt, vier lagere en drie middelbare. De leerlingen worden in het

eerste jaar van de lagere graad op zesjarige leeftijd aanvaard. Onder de gedeporteerden zijn er een groot aantal leerlingen uit de lagere klassen van de middelbare sectie: kinderen, werkelijk kinderen, die geen enkel ambacht aangeleerd hebben, die nooit hadden arbeid te verrichten ...

Met angst vroegen de ouders zich af tot welke dwangarbeid zij zouden verwezen worden: uit de eerste mededelingen moesten ze reeds vernemen, dat ze belast zijn met het afladen en vervoeren van zware koopwaren! Men legt dus aan deze jonge leerlingen een werk van lastdragers op! Als ze nu nog maar naar huis mochten komen op het einde van de dag, zich verwarmen aan de huiselijke haard, zich verwijderd houden van verderfelijke omvang, een goede opvoeding genieten! Daar is geen sprake van. Men stuurde ze naar Douai, op 15 km afstand van het front, waar ze blootgesteld zijn aan de oorlogsgevaar en onderworpen zijn aan het kazerneregime.

De deportatie heeft reeds zo veel slachtoffers gemaakt, dat de ouders de ernstigste en de meest gegronde vrees hebben omtrent de gezondheid van hun kinderen.

De wijze, waarop de inlijving geschiedt, is niet van die aard om ze gerust te stellen omtrent de behandeling, die de kinderen achteraf zullen moeten ondergaan. De jongelingen werden verzameld op het plein van de cavaleriekazerne. Het onderzoek ving aan om 2 uur en duurde tot 7 uur, bij een zeer scherpe koude: men nam er 265 op de 600. Ze werden naar de infanteriekazerne overgebracht, waar ze moesten overnachten. Er was geen vuur gemaakt in de kamers, er waren geen eetwaren.

De militaire overheid bekommert zich niet om het ravitailleren van de opgevorderde mannen, zolang ze zich nog niet op het

arbeidsterrein bevinden. Ze laat die zorg over aan een plaatselijk comité, dat uit Belgisch initiatief tot stand is gekomen om hulp te verschaffen aan de gedeporteerden. Dit comité heeft hen de soep bezorgd 's avonds, en 's anderendaags de morgenkoffie, alsook enig voedsel voor onderweg. Dit laatste was een goede voorzorgsmaatregel; want de mannen moesten de hele dag in de trein doorbrengen: ze moesten de dinsdag 26 februari om 8 uur 's morgens in een trein, die niet verwarmd was, ze vertrokken eerst 's middags en kwamen diep in de nacht op de plaats van hun bestemming.

Na de rekwisitie van de jongelingen was het de beurt aan de meer bejaarden: de 28^e februari werden 1200 mannen opgeroepen, waaronder er veel waren, die de 50 reeds overschreden hadden.

Na het gebruikelijke onderzoek behield men 250 mannen, die men naar de kazerne leidde en 's anderendaags samenbracht om ze naar Douai te sturen. Het weer was nog guurder dan de 25^e februari, de koude nog bijtender. Geen verwarming in de kazerne, noch in de spoorwagens, waarin ze vervoerd werden. Ze waren in de trein de zaterdag om half acht 's morgens: ze vertrokken eerst in de nacht van zaterdag op zondag. Gedurende ongeveer 24 uur bleven ze in de wagens geblokkeerd, zonder te kunnen bewegen, terwijl de koude nijpend was en de levensmiddelen ontbraken. God weet wanneer en hoe zij tot plaats van hun bestemming geraakten.

Over het algemeen wordt het vervoer van de gedeporteerden gekenschetst door dit gebrek aan zorg voor de gezondheid. Dit gebrek openbaart zich op verschillende wijzen: verzending van de mannen in beestenwagens, buitengewone traagheid ondanks het gure tijdstip.

We hebben gemeend, excellentie, dat het onze plicht was u in kennis te stellen met een toestand, die men niet schijnt te kennen in Duitsland en die niet alleen de regels van het volkenrecht en de internationale traktaten, doch ook de menslievende gevoelens ontkent. We kunnen niets anders doen dan onze vroegere protesten herhalen en de hoop uitdrukken, dat u er al de aandacht aan zult wijden, die gewettigd wordt door de ernst van de toestand. Het is trouwens niet mogelijk ongevoelig te blijven voor het lot van deze ongelukkige bevolking, die men wegvoert in betreurenswaardige omstandigheden en meer bepaald van deze jongelingen, wiens ouderdom, bezigheden en gezondheid hen behoorden te sparen voor dwangarbeid en deportatie, even zo goed als de beschermende plichten van hun ouders en de protectie van de Belgische wetgeving op de arbeid hen behoorden te behoeden.

5 mei 1918

De Belgisch Duitse overeenkomst.

Havre, 4 mei. Hier volgt de tekst van de overeenkomst, welke tussen de Belgische en de Duitse regering nopens de wederzijdse invrijheidstelling van burgergevangenen is gesloten:

Art. 1. In vrijheid worden gesteld:

- A. Vrouwen en meisjes;
- B. De mannen, die de leeftijd van 17 jaar nog niet bereikt hebben of de leeftijd van 45 jaar hebben overschreden;
- C. De mannen, boven de 17 en beneden de 45 jaar, die ongeschikt zijn voor de militaire dienst;
- D. De geestelijken, waaronder zendelingen en geneeskundigen zonder onderscheid van leeftijd zijn inbegrepen.

Daarbuiten vallen personen, die thans gerechtelijk worden vervolgd of voor misdaden en vergrijpen veroordeeld zijn.

Art. 2. De Duitse regering behoudt zich het recht voor om personen van de overeenkomst uit te sluiten, indien motieven met betrekking tot de veiligheid van de staat of redenen van militaire aard zich daartegen verzetten:

- A. 50 personen hoogstens, die op het ogenblik van de internering binnen de grenzen van het gebied van het (Duitse) gouvernement in België vertoefden;
- B. De burgergevangenen, die op het ogenblik van hun internering binnen de grenzen van het etappegebied of de gevechtszone gevestigd waren.

De Belgische regering van haar kant behoudt zich het recht voor om personen van de overeenkomst uit te sluiten, indien motieven met betrekking tot de veiligheid van de staat of redenen van militaire aard zich daartegen verzetten: hoogstens een vijfde gedeelte van het aantal burgergevangenen, die op het ogenblik in Europa geïnterneerd en die krachtens art. 1 in vrijheid zouden moeten worden gesteld. Ingeval de Duitse regering minder dan de 50 hierboven aangeduide personen mocht vasthouden, zal de Belgische regering het aantal burgergevangenen, die zij kan vasthouden, naar verhouding verminderen. De beide regeringen zullen elkaar zo spoedig mogelijk in kennis stellen van de lijst van personen, die van de overeenkomst worden uitgesloten.

Art. 3. De burgerlijke gevangenen, die bevrijd moeten worden, zullen onverwijld naar hun haardsteden worden teruggezonden. Indien redenen nopens de staatsveiligheid of van militaire aard zich tegen de terugkeer van een Belgisch burger naar zijn haardstede

verzet, zal de terugzending niet kunnen geschieden. In dit geval en op verlangen van de gevangene zal deze naar de Zwitserse grens worden gestuurd. Wat de andere op vrije voeten gestelde Belgen aangaat, het zal hen vrij staan, het verlangen kenbaar te maken om naar België terug te keren of naar de grens van Zwitserland te worden gedirigeerd. De terugkeer naar de haardsteden of de zending naar de Zwitserse grens van de Belgen, die geïnterneerd zijn in de laatste weken voor de ondertekening van de overeenkomst, zal vertraagd worden voor de duur van ten hoogste vier weken te rekenen van de ondertekening van de overeenkomst af.

Art. 4. Burgerlijke Duitse gevangenen, in Oost Afrika in de macht van de Belgische troepen gevallen en degenen, die in hun macht zouden kunnen vallen en krachtens art. 1 niet naar hun vaderland moeten worden teruggezonden, zullen op verlangen zo snel mogelijk naar Europa worden gezonden en in een onzijdig land geïnterneerd wegens de verzwakking van hun gezondheid ten gevolge van hun verblijf in het tropische gebied.

Art. 5. Wat de Duitse gevangenen betreft, in de macht der Belgische regering gevallen en die naar hun haardsteden teruggezonden of in een onzijdig land geïnterneerd zijn, maar zich op het gebied van een rijk bevinden, dat met België verbonden is verbindt de Belgische regering zich al haar best te doen om zo snel mogelijk hun terugkeer hetzij in het vaderland hetzij in een onzijdig land te verkrijgen.

Tot aan de aankomst van deze Duitse burgergevangenen in neutraal gebied is de Duitse regering gemachtigd om de invrijheidstelling naar Zwitserland van hoogstens 80 Belgische burgers te doen onderbreken.

Art. 6. De Belgische regering zal zo spoedig mogelijk de Duitse regering de lijst doen toekomen van de Duitse burgers, die in Oost Afrika in haar handen zijn gevallen. Gedurende de internering en tijdens het transport in Afrika zijn de gevangenen met alle achting te behandelen welke men aan Europeanen in deze gebieden verschuldigd is. Na hun aankomst in Europa moeten zij alle steun ontvangen, welke ze nodig hebben.

Art. 7. De naar hun vaderland teruggekeerde personen mogen niet voor de militaire dienst, noch aan het front, het etappegebied of in het binnenland van het door de vijand bezette gebied worden tewerkgesteld, evenmin in de gebieden of bezittingen van een staat, die met hun land van oorsprong verbonden is. Het vraagstuk nopens de behandeling van Belgische burgers in Frankrijk blijft op het ogenblik voorbehouden.

14 mei 1918

De Belgische sociaaldemocratische senator Collaux, die door de Duitsers ter dood was veroordeeld, is gratie verleend. De Zweedse en Deense sociaaldemocratische Partij hadden door bemiddeling van Stauning bij het bestuur der Duitse sociaaldemocratische partij op Collaux' begenadiging aangedrongen.

15 mei 1918

Bij Ter Apel zijn gisteren een Belgische en twee Russische krijgsgevangenen aangekomen.

De gevangenschap van Louis Franck.

Men schrijft ons:

De heer Louis Franck zal niet voor einde mei uit de keizerlijke gevangenis te Bonn ontslagen worden. Men had hem beloofd, dat hem, na het einde van zijn gevangenschap, een stad in Duitsland zou worden aangewezen, waar hij de vrijheid zou genieten, die aan andere Belgische gevangenen, als bijvoorbeeld de heren Pirenne en Paul Fredericq, werd toegestaan. Naar wij thans vernemen zal deze belofte niet worden nageleefd: na verblijf te Bonn zal de heer Franck in een kamp worden opgesloten, en er aan voeding, slaapgelegenheid, enz. de behandeling ondergaan van de gewone gevangenen. Deze ommekeer in de zienswijze van de Duitse overheid te zijnen opzichte, die, het moet erkend worden, hem pleegde te behandelen met de eer, die een gezien vertegenwoordiger van het volk toekomt, zolang hij te Antwerpen verbleef en tot zelfs tijdens zijn hechtenis in de Antwerpse kazernes, schrijven zijn vrienden toe aan activistische kuiperijen. Dit zou dan een der één der "daden" zijn, die de oproerige blaadjes dag in dag uit eisen van hun activistische leiders, die immers niets meer kunnen, dan de Duitsers tot strengheid aanzetten tegenover al wie hen in de weg staat. Heel de bejegening van de heer Franck, tijdens de gebeurtenissen, die aanleiding gaven tot zijn gevangenneming, zet dit oordeel kracht bij. De valse beschuldiging, door Wolff aan de neutrale pers medegedeeld, de aanhouding en de veroordeling zonder debat of mogelijke verdediging, ze wijken geheel af van de handelswijze, die Louis Franck tot toen van de Duitsers had ondervonden, hij die nochtans in heel wat ernstiger omstandigheden tegenover hen had gestaan en, al verdedigde hij steeds zijn standpunt met alle vastberadenheid, hen meestal dwong tot erkenning, zij het dan ook tot een stilzwijgende erkenning, van het goed recht waar hij voor opkwam. In geen geval immers, hoe dikwijls overigens voor zijn optreden aangesproken en veroordeeld, moest hij het brutale misbruik van macht ondervinden

waar hij thans onder bukt, en dat verergerd wordt door het feit, dat hij als een misdadiger het einde van de oorlog in het kamp zal moeten gaan afwachten.

Het is misschien niet ongepast, er hier aan te herinneren, welke de houding van de heer Franck de gehele duur van de oorlog tot aan zijn definitieve gevangenschap geweest is. Toen de oorlog uitbrak, bevond Louis Franck zich in het zuiden van Kongo, waar hij, naar het voorbeeld van een aantal andere volksvertegenwoordigers, een studiereis deed. Onmiddellijk onderbrak hij zijn reis, en spoedde zich naar het vaderland terug. In Engeland vernam hij, dat de overrompeling reeds Antwerpen bedreigde. Hij deed het tegendeel van zovele andere kamerleden, die in vrijwillige ballingschap een vaderlandse daad zagen: hij bereikte de Scheldestad zo spoedig hij kon, en kwam er aan, toen velen van zijn stadgenoten de wijk reeds naar Holland hadden genomen. Hij had het geluk er Koning Albert nog aan te treffen, met zijn regering en te midden van zijn heldhaftig leger. Om de omsingeling te voorkomen diende echter de stad prijsgegeven te worden. De koning wilde op dat ogenblik Louis Franck met een belangrijke en eervolle zending belasten; deze echter vroeg als een gunst, zijn stadgenoten in de angstige uren die moesten komen niet te moeten verlaten. Welke diensten Franck zijn stadgenoten kon bewijzen, zou weldra blijken onder de beschieting van de stad. Het leger was uit de klem ontkomen, en om een algehele verwoesting van de stad te beletten, die drie dagen en drie nachten dreigde – daar werd u hier destijds een ontroerend relaas van gegeven – gingen Louis Franck, burgemeester Jan de Vos en de grijze senator Rijckmans met de belegeraars onderhandelen. Hierin volgden zij eenvoudig het voorbeeld van burgemeester Max wiens vaderlandsliefde nooit verdacht werd: het belette echter niet, dat de stap hun euvel werd geduid. Van hogerhand werd hij echter goedgekeurd, en de eervolle voorwaarden, door de

parlementairen bekomen, – zo zouden, bijvoorbeeld, de ontwapende burgerwachten anders als sluipschutters beschouwd worden, terwijl ze nu niet verontrust zouden worden – zijn daar om hun daad te billijken en als hoogst vaderlandslievend te doen beschouwen, hetgeen dan ook weldra algemeen het geval was, vooral toen door toedoen van Louis Franck, de Antwerpse bevolking voor inkwartiering gespaard bleef.

Met een goed deel der bevolking waren ook de burgerlijke overheden van een aantal voorstades van Antwerpen uitgeweken. Het gevolg hiervan bleef niet uit: openbare en private eigendommen waren weldra aan plundering overgeleverd. Intussen was echter een intercommunale commissie gesticht, waarvan het voorzitterschap aan Louis Franck was opgedragen. In deze hoedanigheid stelde hij waarnemende gemeentebesturen aan, hetgeen beletten moest, dat de Duitsers zich van deze besturen zouden meester maken. In dezelfde hoedanigheid had hij weldra voor de bevoorrading van hetgeen men Groot-Antwerpen zou kunnen noemen te zorgen: hij deed het met de vlugge schranderheid en het verwonderlijk aanpassingsvermogen, dat hem eigen is, wist zich trouwens door het voorbeeld van zijn aanstekelijke ijver en door zijn beminnelijkheid te omringen met een aantal onbaatzuchtige medewerkers die, sedert ruim drie jaar, de coöperatie van het Antwerpse provinciale comité voor hulp en voeding tot een moderne inrichting hebben gemaakt. Daartoe beperkte zich Franck's werkzaamheid der eerste oorlogsmaanden niet. De liefderijke hulp van Nederland aan de talloze vluchtelingen kon deze nood niet steeds voldoende lenigen; het belang van velen lag trouwens in hun gewone woonplaats. Er diende onverwijld gehandeld, wilde veel privaat eigendom gered worden. Kardinaal Mercier was het met de heer Franck eens, dat terugkomst moest aanbevolen worden. Deze laatste wist officiële toezegging te

krijgen, dat aan terugkomenden geen onrecht zou geschieden, en, stond hij ook hierbij aan verdachtmaking bloot, weldra werd ingezien, hoevelen hem het behoud van hun bestaansmogelijkheid en van hun vermogen danken.

Hoe weinig zijn gedwongen onderhandelingen met de bezetter hem tot een vriend van deze maakte, zo zou blijken uit het feit, dat de Duitsers zonder lang dralen de intercommunale commissie, aan wiens hoofd hij stond, gingen ontbinden. Daardoor hoopte men Franck tot werkloosheid te doemen. De gemeenteraad van Antwerpen besliste er echter anders over: hij benoemde hem tot wethouder, hetgeen hem toeliet weer namens de bevolking op te treden. Dit gaf aanleiding tot allerlei plagerijen: huiszoekingen, inhechtenisneming, vervolgingen werden hem niet gespaard. Telkens werd hem echter het verdedigingsrecht toegekend, en de uitgeslapen rechtsgeleerde, die zich trouwens niets te verwijten had, dan dat hij werkte voor zijn geboortestad en voor het Belgische vaderland, deed zich meer dan eens door het Feldgericht vrijspreken of kwam er met een lichte straf vanaf, – als men aldus mag noemen enige dagen gevangenis of enkele duizenden mark boete ...

Niet dat het voorwerp der vervolging zo gering was: de oorlogsschattingen aan het land en aan de stad Antwerpen opgelegd, de eindeloze en niet te rechtvaardigen opeisingen; de deportatie van werklieden en zelfs van vermogende burgers. Telkens was Franck de eerste om protesten op te stellen of uit te lokken, zo onder zijn collega's van de Belgische wetgeving als onder deze van Antwerpen's balie of gemeenteraad; telkens deed hij het met evenveel waardigheid als rechtskundige kennis, steeds met die bedrevenheid, die de tegenstander moet ergeren door haar onweerlegbaarheid. Het belette niet, dat hij, vooral inzake

wegvoering van werklieden en burgers, eervolle successen mocht boeken; ook de ingevoerde belasting op de afwezigen werd door hem bekampt met een beleid, hetgeen aanleiding gaf tot haar verdaging. Men stelt zich bezwaarlijk voor wat zulk een strijd betekent: waar de strijder daarenboven staat voor de verantwoordelijkheid van het bestuur van een stad als Antwerpen – en in dat bestuur had hij het leeuwenaandeel! – Onder het oog van een weinig vriendelijk gezinde bezetter, begrijpt men wat de heer Franck van zichzelf vergde, toen hij het op zich nam.

Dit was echter voor zijn werkzaamheid niet voldoende: iedere week woonde hij te Brussel de vergaderingen bij van het Nationale Steunen Voedingscomité, gaf ook daar blijk van zijn veelzijdigheid en schranderheid, werkte er niet alleen voor het heden uit al zijn macht, maar ook, met al zijn beleid en al zijn doorzicht aan de toekomst.

Maar het beste, dat het Belgische land aan Louis Franck zal te danken hebben, is zijn strijd tegen het activisme. Met minister Paul Segers had hij zijn naam gehecht aan de wet op de vervlaamsing van het vrij middelbaar onderwijs; met Kamiel Huysmans en Frans van Cauwelaert had hij de eed gezworen der vervlaamsing van de Gentse hogeschool, en met van Cauwelaert en Anseele een wetsvoorstel dienaangaande op het bureel der kamer neergelegd; steeds had hij behoord tot de meest vooruitstrevende, maar tevens meest klaarziende en politiek begaafde Vlaamsgezinden. Thans zag hij de Vlaamse universiteit, zoals hij ze had gedroomd, bedreigd door Duitse smetten: ze zou een bolwerk worden, niet van Vlaamse cultuur, maar van Duitse propaganda. En het griefde hem dan ook diep, een aantal Vlamingen ze te zien aanvaarden, die Vlaamse hogeschool, uit de handen van hen, die de Alma Mater van Leuven aan vernieling hadden overgeleverd. Hij voorzag trouwens, hij, de

ervaren politicus, waartoe de samenwerking van die Vlamingen met de Duitsers moest leiden: het sprak immers vanzelf dat deze laatsten in de eerste plaats aan zichzelf dachten, en dat aldus de Vlamingen hun dupe konden worden; tevens dat het aanvaarden van Duitse geschenken meebracht, dat geteisterd en uitgezogen Vlaanderen de zege moest wensen van de vijandelijke wapens. En tenslotte: hij wist maar al te goed, dat naast enkele kortzichtigen, op wiens eerlijke overtuiging echter niets af te dingen viel, een aantal eer- en heerszuchtigen liepen, die in de eerste plaats dachten aan het eigen voordeel en daar alles veil voor hadden, zelfs hun luid uitgekraaide Belgisch gezinde snoeverijen van bij het uitbreken van de oorlog (zo schreef Borms, dat de Belgische leeuw de Duitse balg zou openrijten!)

Men weet dat Franck zich in dit alles niet bedrogen heeft. Zijn de allereerste activisten, deze van de "Vlaamsche Post", echte idealisten gebleken, die hun deel van de koek aan hun neus lieten voorbijgaan (Leo Picard schreef tamelijk smalend over de onafhankelijkheidsverklaring van Vlaanderen), zijn er onder de voorstanders der Duits-Vlaamse hogeschool, en zelfs onder haar professoren een aantal, die de Duitsers niet verder in hun Vlaamse politiek wensen te volgen; hoevelen niet die, door het werk meegesleept, niet meer terug kunnen, voor alle karweitjes klaar moeten staan en stilzwijgend moeten aanhoren wat een van hun volgelingen een paar maanden geleden in de meeting te Brussel uitriep: "wij doen niet aan politiek: wij zijn revolutionairen! Wij zullen de Limburgse kolenmijnen nemen, die men ons ontstolen heeft; ze houden 80 miljard brandstof in: we zullen ze zelf exploiteren en aldus zullen wij het pensioen van de werklieden kunnen verhogen en Vlaamse scholen stichten. We hebben 40 miljoen nodig voor onze scholen, en brengen de kolenmijnen die

niet spoedig op, dan zullen wij ze vinden op de Louizalaan en in de banken!"

Tegen dergelijke drijfverijen heeft Franck rusteloos geprotesteerd: toonde hij zich al de tijd van de oorlog onversaagd, nooit heeft hij zijn vaderlandsliefde, en zijn liefde voor het Vlaamse geboorteland met meer moed en durf getoond, dan onder het bevechten van de binnenlandse vijand. Hem is het te danken dat Antwerpen, eens het Mekka van het activisme, thans voor het activisme is verloren; dat men er van de "eeuwige principes" niet minder durft praten en dat alles er uitloopt op een kwestie van personen, en dat de voormalige fakkeldrager van de Vlaamse bolsjewieken Raf Verhulst er thans de zondebok van is.

Franck, men weet het, stond in de strijd verre van alleen. Feitelijk had hij de overgrote meerderheid van het land achter zich, en dat was zijn kracht, zoals het de woede was van zijn vijanden. Wat zij overigens niet konden verkroppen is, dat al wie enig aanzien had in de Vlaamse Beweging en literatuur, slechts enkelen uitgezonderd, die nooit op de eerste plaats zijn geweest dan sedert het activisme ze er op zette, het zich tot eer en plicht rekende, zijn handtekening te plaatsen op de protesten door Franck opgesteld. De belangrijkste van deze protesten gelden: het verschil in behandeling van Vlaamse en Waalse krijgsgevangenen; de vervlaamsing der Gentse hogeschool (9 januari 1916); de instelling van de zogenaamde Raad van Vlaanderen (10 maart 1917), de bestuurlijke scheiding en de politieke zelfstandigheid (30 januari 1918). Deze laatste daad van verzet had reeds, onder voorwendsel van een vrij onschuldige redevoeuring, aanleiding gegeven tot een vervolging, die tot niets had kunnen leiden dan tot een boete van 1000 mark. Men weet tot welke middelen men thans zijn toevlucht genomen heeft om Louis Franck onschadelijk te maken. Dat de activisten niet dat al te luid

hebben durven juichen, is misschien een eerste bewijs van hun schuld. Of misschien het voorteken dat het gepleegde onrecht maar een begin is: men eist immers "daden".

Maar is niet tevens het inluiden van de activistische terreur het bewijs van een woedende onmacht? ...

Te Maastricht is gisterennacht een Belg, burgergevangene, aangekomen, die uit Duitse gevangenschap was ontvlucht.

16 mei 1918

Vrijdagavond werd de hoogerwaarde heer kanunnik Tharsicus Bootsma, Tilburger van geboorte, die sinds 11 jaar particulier secretaris is van Mgr. Heylen, op hoog bevel van de Duitse gouverneur-generaal in België aangezegd, dat hij zich gereed moest houden om de volgende dag te worden overgebracht.

Inderdaad verscheen 's morgens om 3 uur een militaire auto voor het bisschoppelijk paleis en werd de eerwaarde verzocht daarin plaats te nemen. Zonder oponthoud ging de tocht van Namen over Brussel, Mechelen, Antwerpen naar de Nederlandse grens, waar hij een scherp onderzoek onderging en in de trein naar Roosendaal werd geplaatst.

De reden van deze verbanning moet gelegen zijn in het vrijmoedige optreden van de eerwaarde tegenover de Duitsers en in zijn ijveren voor de Belgen.

22 mei 1918

Te Sittard zijn op de beide pinksterdagen vijf ontvluchte Russen, drie Belgen en drie Fransen aangekomen, onder wie een officier.

24 mei 1918

Havre, 23 mei. De Belgische regering heeft een nota tot de geallieerden en de neutralen gericht, waarin ze verzet aantekent tegen de dwangarbeid, waaraan de Duitse autoriteiten de Belgische bevolking onderwerpen, in weerwil van de beloften, door de keizer in maart 1917 afgelegd en van de grondbeginselen van menselijkheid. Het Duitse militair gezag in bezet België gaat voort haar stelsel van opvordering van personen met alle kracht voort te zetten. In plaats van naar Duitsland te worden gezonden, worden de onschuldige burgers naar het gebied der krijgsverrichtingen gestuurd. Sedert een jaar worden niet alleen mannen, die aan handenarbeid gewend zijn, doch ook scholieren en kinderen tot de meest zware en stuitende arbeid gedwongen. De Belgische wet verbiedt het gebruik van kinderen voor arbeid, die hun gezondheid bedreigt en het menselijk geweten kan niet bevatten dat er redenen zijn, die het noodzakelijk maken kinderen en volwassenen, aan wie de lichamelijke kracht ontbreekt, tot uitputtende en gevaarlijke arbeid te dwingen.

Het Duitse bestuur schendt de Haagse conventie door de bevolking te dwingen om mee te werken aan de aanleg van verdedigingswerken, die tegen de Belgen en de geallieerden zijn gericht en door niet-strijders tewerk te stellen onder het vuur der kanonnen. De overeenkomsten nopens de behandeling van krijgsgevangenen verbieden het tewerkstellen van dezen op minder dan 30 km van de vuurlinie. De gedepoteerde burgers uit Henegouwen zijn evenwel op 12 of 15 km van het front aan de arbeid gezet. Het stelsel van dwangarbeid, dat barbaars is in zijn beginsel, is zulks nog meer in zijn toepassing. De dwangarbeiders zijn blootgesteld aan alle ontberingen; ze hebben geen kleding om te wisselen, zijn gebrekkig gehuisvest, slecht gevoed en aan een

regime van lichamelijke uitputting onderworpen. De ziekten richten dan ook verschrikkelijk verwoestingen aan.

Daarom heeft de Belgische regering de mogendheden, die de Haagse conventie hebben ondertekend, van deze onwaardige praktijken in kennis gesteld.

31 mei 1918

Belgische geïnterneerden.

Naar de Avondpers verneemt, zullen ook bij de spoorwegen Belgische geïnterneerden worden werkzaam gesteld.

De Duitsers in België.

Havre, 31 mei. De mijnwerkers in de Borinage hadden enige tijd geleden het werk neergelegd uit protest tegen het wegvoeren door de Duitsers van de mannen van 14 tot 50 jaar en van de vrouwen boven de 16 naar Geraardsbergen in Oost-Vlaanderen en ook naar Noord-Frankrijk om er wol te sorteren en loopgraven te maken. De Duitsers hebben de mijnwerkers gedwongen de arbeid te hervatten door hen de broodkaart af te nemen. In de steden dicht bij het front, in het bijzonder te Escaussinnes bij Valenciennes werden alle inwoners, behalve de gehuwde vrouwen met kinderen en de grijsaards, gedwongen voor de Duitse troepen te werken.

12 juni 1918

Te Maastricht is gisteren een uit Duitse krijgsgevangenschap ontvluchte Belg (burgergevangene) aangekomen.

14 juni 1918

Te Oldenzaal is gisteren een ontvluchte Belgische krijgsgevangene over de grens gekomen.

18 juni 1918

Bij Enschede zijn gisteren twee Franse militairen en een gedeporteerde Belg over de grens gekomen.

19 juni 1918

Een Duits-Belgische conventie.

Dezer dagen hebben de Duitse en de Belgische regering de conventie goedgekeurd, die opgesteld werd na uitvoerige besprekingen tussen Belgische en Duitse afgevaardigden in het Spaans gezantschap te Bern.

De conventie betreft het in vrijheid stellen van de burgerlijke gevangenen. Niet alle gevangenen worden er door bevrijd: zo is er door de afgevaardigden alleen nog maar de wenselijkheid geuit dat de beide regeringen ook zouden overgaan tot het bevrijden van de gevangenen, die dienstplichtig zijn.

Door de huidige conventie worden de volgende categorieën in vrijheid gesteld:

1. De vrouwen en de meisjes.
2. De mannen beneden de 17 en boven de 45 jaar.
3. De mannen tussen 17 en 45 jaar die niet geschikt zijn voor de krijgsdienst.
4. De geestelijken en de geneesheren.

Het Duits gouvernement behoudt zich het recht voor uit de conventie uit te sluiten, indien daartoe redenen bestaan van

veiligheid of van militaire aard: ten hoogste 50 personen uit het generaal-gouvernement van België, en de burgerlijke gevangenen die op het ogenblik van hun internering verbleven binnen de grenzen van het etappegebied of binnen het gebied van de militaire operaties. Op zijn beurt kan om dezelfde reden de Belgische regering een vijfde van het aantal in Europa geïnterneerde Duitse burgers beletten gebruik te maken van deze conventie.

Zo gauw mogelijk zullen de burgerlijke gevangenen, die volgens bovenstaande bepalingen in vrijheid moeten worden gesteld, naar hun verblijfplaatsen worden teruggestuurd.

Indien echter redenen van staatsveiligheid of van militaire aard zich verzetten tegen een terugkeer van een Belgisch burger naar zijn verblijfplaats, dan zou zulk een terugkeer kunnen verhinderd worden: in dit geval, en op verzoek van de gevangene, zal hij gestuurd worden naar de Zwitserse grens. Aan de andere Belgische vrijgestelden zal de kans gegeven worden om naar België terug te keren of naar de Zwitserse grens vervoerd te worden.

Met de burgers van België, die in Duitsland gevangen gehouden worden, zullen vooral uitgewisseld worden Duitse burgers, die in de macht vielen van de Belgische troepen, welke een groot gedeelte van Oost-Afrika veroverden. Zij, onder deze Duitse burgers, welke niet naar hun vaderland teruggezonden behoren te worden, zullen toch naar Europa overgebracht moeten worden om er hun gezondheid te herstellen.

De personen, die ingevolge deze conventie naar hun vaderland teruggestuurd moeten worden, zal men niet mogen laten arbeiden aan enig militair werk, noch aan het front, noch in het etappegebied, nog binnen het gebied van het door de vijand

bezette land, en, in beginsel, ook niet op een grondgebied of een bezitting van een staat, die met hun eigen land in bondgenootschap is.

Nochtans, wat betreft het aan het werk stellen van Belgische burgers in Frankrijk, deze kwestie blijft nog voorbehouden: de oplossing ervan zal afhangen van de beslissing omtrent het gebruik van de uitgewisselde krijgsgevangenen, in verband met de artikels 19 en 38 van de Frans-Duitse conventie, door het Franse gouvernement ondertekend de 16^e maart 1918, doch nog niet goedgekeurd door de Belgische regering.

22 juni 1918

De activistische propaganda in het kamp te Göttingen.

Havre, 21 juni. Officieel. Uit verklaringen van Belgische soldaten, die verblijf hebben gehouden in het kamp te Göttingen blijkt, dat er in dat kamp, waar sedert 1917 activistische propaganda gevoerd wordt, nauwelijks 20 propagandisten op 3000 krijgsgevangenen te vinden zijn. Dit is te meer opmerkelijk omdat het kamp te Göttingen sterk bewerkt is door prof. Stunge, aan wie opgedragen was verdeeldheid onder de krijgsgevangenen te zaaien en omdat het herhaaldelijk door leden van de Raad van Vlaanderen bezocht wordt.

27 juni 1918

Men meldt ons:

Een persoon, die uit België kon ontsnappen, heeft hier medegedeeld, dat de 1^e april laatstleden, de mijnwerkers van het kolenbekken van Bergen de algemene werkstaking uitgeroepen

hadden, om op die wijze te protesteren tegen de deportaties naar het front bij Douai van de mannen van 14 tot 50 jaar en van vrouwen boven 16 jaar. Op een ogenblik was de verbittering van de bevolking zo onweerstaanbaar, dat de Duitse overheid ertoe overging, althans de jongelieden van 14 tot 17 jaar terug te laten komen.

In dezelfde maand werden de veldarbeiders en zonen van landbouwers uit de omgeving van Zele in Oost-Vlaanderen gerekwistioneerd en vervoerd naar het front in de streek van Hooglede, Staden, Zarren en Komen, waar ze behulpzaam moeten zijn bij het aanleggen van loopgraven en spoorwegen.

2 juli 1918

Te Herkenbosch zijn gisteren vier uit Duitsland ontvluchte Belgen over de grens gekomen.

De Belgische minister van Justitie Carton de Wiart heeft op zijn terugreis uit Rome een bezoek gebracht aan de Belgische geïnterneerden in Zwitserland, onder andere te Montreux, Interlaken, Genève en Lausanne. In het Belgisch gezantschap te Bern heeft in tegenwoordigheid van bondspresident Calonder een receptie plaats gehad.

3 juli 1918

Gisteren zijn bij Nieuw-Amsterdam vier Belgische krijgsgevangenen, uit Lingen ontvlucht, over de grens gekomen.

5 juli 1918

Uitwisseling van Belgische en Duitse krijgsgevangenen.

Men schrijft ons: We hebben reeds medegedeeld, – Nieuwe Rotterdamse Courant van 19 juni avondblad – dat er een overeenkomst getroffen is, waardoor de burgerlijke gevangenen tussen België en Duitsland zullen uitgewisseld worden. Het gold de Belgische burgers, die uit het bezette gebied naar Duitsland waren vervoerd, en de Duitsers, die in het door de Belgische troepen bezette Duits Oost-Afrika verblijven.

De Belgische hoofddienst voor de krijgsgevangenen, afdeling van het ministerie van justitie, maakt nu bekend dat België zich aangesloten heeft bij de Frans-Duitse overeenkomst van 15 mei 1918. Deze overeenkomst wordt daardoor toepasselijk op de Belgische krijgsgevangenen in Duitsland en op de Duitse militairen, die in Belgische handen gevallen zijn.

Ze luidt als volgt:

1. Zullen naar hun haardsteden teruggestuurd worden. (Wat de Belgisch gevangenen betreft, moet deze uitdrukking verstaan worden alsof er stond "naar Frankrijk gestuurd worden"), zonder de rang noch het aantal in aanmerking te nemen, de onderofficieren, korporaals en soldaten in gevangenschap sedert 18 maanden, indien zij, hetzij tenminste 40 jaar oud zijn en vader van ten minste drie kinderen in leven, hetzij tenminste 45 jaar. De officieren, die aan deze voorwaarden voldoen, zullen in Zwitserland geïnterneerd worden:
2. Zullen naar hun haardsteden teruggestuurd worden, hoofd tegen hoofd en rang tegen rang, de onderofficieren, korporaals en soldaten in gevangenschap sedert 18 maanden en die tot geen van bovenstaande categorieën behoren; de officieren zullen in Zwitserland geïnterneerd worden, hoofd tegen hoofd en welke ook hun rang is;
3. De volgorde bij de terugzending en bij de internering zal bepaald worden volgens de tijd in gevangenschap

doorgebracht, te beginnen met de langste, en, voor een gelijke duur van de gevangenschap, volgens de leeftijd, te beginnen met de oudste;

4. Zullen naar hun haardsteden teruggestuurd worden zonder hun graad, noch hun aantal in aanmerking te nemen, de officieren, onderofficieren, korporaals en soldaten, gevangen genomen voor 1 november 1916, en die, op 16 april 1918, wegens verwondingen of ziekte, in Zwitserland geïnterneerd waren;
5. De Belgische krijgsgevangenen zullen deel uitmaken van de konvooien, die de Franse krijgsgevangenen vervoeren, in de verhouding van een Belg voor tien Fransen, totdat het aantal door de Belgische troepen gemaakte Duitse krijgsgevangenen uitgeput zal zijn.
6. De zieke of gewonde gevangenen zullen verder naar hun haardsteden teruggestuurd of in Zwitserland geïnterneerd worden, onder de voorwaarden voorzien bij artikel 7 tot 18 van de overeenkomst van Bern van 15 maart 1918.

7 juli 1918

Havre, 6 juli. Generaal Deguise, voormalig bevelhebber van de vesting Antwerpen, die de 20^e oktober 1914 in het fort Sint Marie is gevangen genomen, is te Havre aangekomen na drie jaar gevangenschap in Duitsland en een jaar internering in Zwitserland. Hij heeft vandaag de leden der regering een bezoek gebracht. Zijn gezondheidstoestand is uitnemend.

10 juli 1918

Te Maastricht is gisteren een ontvluchte Belg aangekomen.

11 juli 1918

Onze correspondent te Havre meldt, dat kolonel Chaltin, een Engels officier, die bij de inneming van Namen door de Duitsers gevangen is genomen, te Havre is aangekomen.

16 juli 1918

Het rantsoen der Belgische geïnterneerden.

Het Belgisch plaatsvervangend kamerlid voor Charleroi, Victor Ernest, deelt aan het Belgisch Dagblad mede, een telegram te hebben ontvangen van minister Vandervelde, waarin deze meldt, dat de Belgische regering dringende stappen bij de Nederlandse regering heeft gedaan om te verkrijgen, dat het rantsoen brood, vlees en aardappelen der Belgische geïnterneerden zal worden verhoogd. Het Amerikaanse Rode Kruis heeft zich in beginsel bereid verklaard een in Engeland op te richten instelling, welke de geïnterneerden pakjes zal toezenden, te steunen.

Het rantsoen der geïnterneerden.

In ons ochtendblad hebben onze lezers gezien, dat de Belgische geïnterneerden niet tevreden zijn met het rantsoen brood, vlees en aardappelen, dat hun verstrekt wordt. De Belgische regering heeft bij onze regering dringend stappen gedaan, om verhoging van het rantsoen der geïnterneerden te verkrijgen.

Enige tijd geleden hebben wij dergelijke klachten vernomen van de Engelse geïnterneerden, die hier naar hun zin niet genoeg te eten schijnen te krijgen.

Die klachten zijn ons zeer wel verklaarbaar. Ook wij Nederlanders klagen veel over ons rantsoen, en dit is nog van te meer betekenis, omdat de Nederlanders op hun rantsoen moeten werken, terwijl

daartegenover het grootste gedeelte van de geïnterneerden nu niet bepaald een lichamelijk of geestelijk bijster inspannende tijd doormaakt.

Intussen, daar gaat niets vanaf, de rantsoenen zijn hier te lande verre van ruim, en men zou ze graag heel wat groter ontvangen. Tegenover de Engelse en Belgische klachten mag er intussen op worden gewezen, dat de rantsoenen van de geïnterneerden niet kleiner zijn, dan die welke wij, Hollanders, zelf ontvangen. We delen hier te lande met onze vrijwillige en onvrijwillige gasten gelijk op.

De Nederlandse rantsoenen hadden zeer wel groter kunnen zijn. Onze regering heeft tijdig moeite gedaan, om de beschikbare levensmiddelen aangevuld te krijgen. Onze schepen – men schijnt dit in de thans klagende landen te vergeten – hebben in Amerikaanse havens beladen gelegen, klaar om hun vrachten, waar hier met verlangen naar uitgezien werd, naar huis over te brengen. Maar men heeft aan die schepen, ondanks de dringende stappen van de Nederlandse regering, het uitvaren belet, zodat de lading verrotte en ten slotte weer moest worden gelost. Eindelijk heeft men ons onze schepen geheel afhandig gemaakt. Ook uit onze koloniën hadden we kostbare aanvulling van onze rantsoenen kunnen verkrijgen, doch alweer van dezelfde kant, waar men onze graanaanvoeren verhinderde, heeft men ook belet, dat ons van onze koloniale producten, die bijvoorbeeld voor de vetvoorziening van veel waarde kunnen zijn, het nodige bereikt.

De geïnterneerden en hun regeringen, die nu het ogenblik gekomen schijnen te achten, om dringende stappen te doen, zullen dit, hopen wij, willen overwegen. Het zal van de winter hier te lande nog wel erger worden; de rantsoenen zullen dan wellicht nog sterker

worden verkleind en Hollanders zowel als geïnterneerden zullen moeten leren, de buikriem nog wat meer toe te halen.

Dit is niet plezierig, integendeel, maar dat zijn nu eenmaal de vruchten van de uithongeringpolitiek, die van de zijde der thans klagende entente gevoerd wordt. De uithongeringpolitiek heeft ons altijd weinig menselijk geleden, doch ze schijnt met de humanitaire opvattingen van de entente verenigbaar te zijn. Des te meer verwondert het ons daarom, dat het juist telkens de geallieerden zijn, welke tegen de resultaten van die politiek in verzet komen. Het schijnt, dat het mooie er af is, wanneer ze zelf de dupe dreigen te worden. Gewoonlijk acht men een doel verhevener, naarmate men er ook zelf voor weet te lijden. Dat schijnt in dit geval echter niet op te gaan. Nederland moet zich goedwillig uit laten hongeren, maar behoort de ententegenoten van het beetje dat het heeft te koesteren. Doen wij het niet, dan lopen we zeker gevaar, binnenkort bij het ras der barbaren te worden ingedeeld.

Er worden nu, schijnt het, plannen gemaakt, om de geïnterneerden van Engeland uit te gaan doen. Dat is goed voor ons, maar wij moeten tevoren de toestand, die daardoor geschapen zal worden, zuiver beschouwen.

Hier in Nederland zijn wij, dank zij de maatregelen der entente, genoodzaakt als het ware één menage te houden. Alle invoeren en de gehele productie van het land wordt beschouwd als een geheel, dat zoveel mogelijk gelijkmatig over alle monden, die van vreemdelingen, zowel als van landgenoten, verdeeld wordt. De Nederlandse politiek is er op gericht, dat allen zonder onderscheid gelijk rantsoen krijgen, en dat niemand zich boven de ander kan bevoordelen. Wie aardappelen kweekt, peulvruchten, mag daarvan

voor eigen gebruik het noodzakelijke afhouden, doch wordt dan van het rijksrantsoen uitgesloten. Aan de graanproducent is zelfs dit niet veroorloofd; hij moet zijn gehele productie afstaan ten bate van het algemeen. Zover is het “gelijke monniken, gelijke kappen” hier tot stelsel verheven. Wie hier te lande in het schuitje zit moet goedschiks, kwaadschiks meevaren, of hij geïnterneerde is of niet. Dat is nu eenmaal de Nederlandse voedingspolitiek, waar we geen inbreuk op behoeven te dulden.

Wanneer dan nu over enige tijd de geïnterneerden, gelijk de aardappelen en peulvruchtenkwekers, buiten de publieke verstrekking om, een deel van hun rantsoen zullen ontvangen, dan kan daar tegenover, zonder dat een schijn van onbillijkheid zou worden begaan, het publieke rantsoen worden ingekort. We leven, gelijk gezegd, uit import, en al wat er in komt op welke manier ook, door invoer of eigen productie, wordt, volgens de regel: gelijke rechten voor allen, eerlijk gerantsoeneerd.

En indien dit niet zo gebeurt, indien aan de geïnterneerden nog boven het hun van elders toegezonden rantsoen de volle publieke Nederlandse verstrekking, waaraan wij, naar het oordeel der geassocieerden, genoeg hebben, zal worden toegemeten, dan zal dit moeten worden beschouwd als een buitengewone gunst, die de geallieerden eigenlijk niet hebben verdiend.

Het zal wel zo gaan, en we zullen er ons niet tegen verzetten, maar daarom juist leek het ons gewenst, de positie van tevoren duidelijk te maken. We moeten door onze goedertierenheid niet het gevaar lopen, achteraf, wanneer de geïnterneerden naar hun haardsteden terugkeren, te worden bestempeld als een onmenselijk land, waar de geïnterneerden zouden verhongerd zijn, indien niet door Engeland daartegen gewaakt zou zijn. Gelijk men niet geschroomd

heeft, van Duitsland en de uit dit land teruggekeerde Engelse krijgsgevangenen te verzekeren.

22 juli 1918

Bij Enschede zijn gisteren drie Franse en een Belgische krijgsgevangene over de grens gekomen.

28 juli 1918

Belgische geïnterneerden.

Emiel Hullebroeck komt in vrij België op voor de hier te lande geïnterneerde Belgische soldaten. Zij, die buiten de kampen werken, wekken bij Hullebroeck de indruk, dat de Belgische soldaten de paria's der samenleving zijn, maar de soldaten in de kampen! Van den Broek schrijft:

Men moet eerst een interneringskamp bezoeken en met de jongens, die men vroeger kende, ongedwongen en onbevungen kunnen spreken om te beseffen wat interneringswee is. Dat tart gewoonweg alle beschrijving! Duizenden en duizenden jongemannen in de bloei der jaren, die nu reeds bijna vier jaar lang gedwongen werkloos zijn, die leven als planten, zonder doel, de ene dag zoals de andere, velen met het schrijnende, knagende wee in het hart dat vrouwen en kinderen in België ten onder gaan, velen die daarenboven in jaren niets meer van hun geliefden hebben gehoord. Ze liggen daar op hun strozakken, in dezelfde loods die vier jaar geleden werd opgetrokken en die wellicht berekend was voor enkele maanden! Ze liggen daar van de vroege morgen tot de late avond te denken aan hun rampzalig bestaan en ze missen de moed om op te staan en tegen de morele inzinking te vechten.

Ik heb er gezien, jongens die ik vroeger kende vol gezondheid en levenslust, thans wrakken geworden; oude mannen van 25 jaar, met fletse ogen en bleke, ingevallen wangen.

En alsof het diepe zielenlijden niet voldoende was, komt er de laatste tijden nog een grijzend spook bij: de honger! Want – waarom het te verbloemen? – Onze geïnterneerden hebben honger. Wel krijgen ze de gewone portie, maar die is onvoldoende als men ze niet van tijd tot tijd en weinig kan aanvullen ... En de magere, al te magere soldij laat dat niet toe!

Oh, men zou willen miljoenen rijk zijn om hier metterdaad in te grijpen! Het gemoed komt in opstand, wanneer men die toestanden nagaat.

Weliswaar vernemen we thans dat beterschap beloofd is. Men pleegt overleg tussen de verschillende betrokken regeringen, om aanvullende levensmiddelen toe te voeren. Doch, in vredesnaam, dat men vlug en doelmatig handele.

Men moet ons niet komen paaien met rapporten, die wijzen op wèl gunstige omstandigheden! Het is niet voldoende, dat een generaal of hooggeplaatst regeringspersoon eens een kamp bezoekt, er – natuurlijk – alles op zijn best vindt en zelfs eens de soep durft proeven! Dat hij een paar mannen aanspreekt die hem niet rechtzinnig durven en kunnen antwoorden, omdat ze zijn taal niet meester zijn! Dat hij voorgelicht wordt door mensen, die wel de middelen hebben om zich aanvullend rantsoen te verschaffen en dus de buikriem niet vaster moeten toehalen! Dat alles kan hem het grote zielenleed en de lichamelijke ontbering niet doen begrijpen, waaronder de arme jongens lijden en hij mag misschien verwonderd opkijken, wanneer men hem zegt – indien men het niet

verzwijgt – hoevelen er reeds krankzinnig werden door dat dodende bestaan, toch zou hij zelf achter de prikkeldraad moeten leven, dagelijks met de jongens omgaan, hun vertrouwen moeten kunnen winnen, alvorens hij zou kunnen beseffen wat daar wordt geleden.

ik durf dan ook een dringend beroep doen op onze regering. ik durf haar te zeggen: die toestand is grievend en ondraaglijk! in Nederland grijpt de nood zowel de Hollanders als de anderen aan. België zelf moet dus helpen, nu, onmiddellijk. benevens de beloofde toevoer van aanvullende levensmiddelen, kan ook de soldij wel flink verhoogd worden, dient er gezorgd voor betere kleding en huisvesting. De oorlogsgod heeft nu reeds zoveel offers gebracht, dat het daar niet kan op aan komen.

Dat men toch bedenke dat het nodig is, dringend nodig, dat men die dertigduizend jongemannen na de oorlog naar België zal terugvoeren, gezond naar lichaam en geest. Gezonde mannen zullen er genoeg nodig zijn. Het volk zal door de uitgestelde, jarenlange ontberingen reeds genoeg ondermijnd zijn, zonder dat men het er mag laten op aankomen er nog 30.000 wrakken bij te voegen.

Wat andere regeringen voor hun krijgsgevangenen doen, dat moet de onze kunnen doen voor haar geïnterneerden. Geen opoffering mag daartoe te zwaar zijn.

Mag onze stem niet in het wilde klinken!

5 augustus 1918

Havre, 4 augustus. Een ministerieel besluit breidt te bemoeiingen van het centrale Belgisch bureau voor krijgsgevangenen uit tot

militaire en civiele krijgsgevangenen, die in gevangenschap zijn of geïnterneerd zijn in neutrale landen.

11 augustus 1918

De Belgische geïnterneerden in Nederland.

Uit Havre meldt men ons:

Het Office Central Belge voor de krijgsgevangenen en geïnterneerden, dat te Havre is gevestigd, heeft zoeven de zending van benodigdheden gewaarborgd aan de Belgische geïnterneerden in Nederland wiens zwakte of ziekte daaraan door de militaire overheid is medegedeeld. Deze zendingen geschieden met medewerking van het Amerikaanse rode kruis. Verder verlaat de secretaris-generaal van het Office Central Havre om de toestand ter plaatse op te nemen en besprekingen te houden.

13 augustus 1918

Zondag zijn te Sittard zes ontvluchte Russen, twee Fransen en een Belg aangekomen.

15 augustus 1918

Belgische geïnterneerden.

Uit Harderwijk wordt aan De Telegraaf gemeld:

Bij een bespreking, welke dezer dagen werd gehouden tussen de Belgische luitenant-generaal E. Dossin en enige geïnterneerden uit Harderwijk, naar aanleiding van mogelijke concentratie van de interneringskampen, heeft de generaal verklaard, dat tussen de betrokken regeringen onderhandelingen worden gevoerd over het

ontslaan uit de Hollandse internering van de vier of zes oudste lichtingen van het Belgische leger, welk ontslag circa 18.000 man zou betreffen. Dat besprekingen dienaangaande gevoerd worden, werd bevestigd door de directeur van het Office Belge, dokter M. Terwagne.

Of deze Belgen naar de geallieerde landen overgebracht zullen worden of dat ze vrijheid in ons land zullen genieten, is nog niet bekend.

Evenmin of de overige 12.000 Belgen in één kamp verenigd of onder de verschillende interneringsgroepen verdeeld zouden worden.

Rotterdam. Vanmiddag om 1 uur zijn geïnterneerde Belgische soldaten met 10 ploegen de lossing van het stoomschip Westland, liggend in de Maashaven, en van het stoomschip Stiklestad, liggend in de St.-Jobshaven, begonnen.

Op het terrein van de firma Müller & C°, aan de St.-Jobshaven, wordt een grote loods in gereedheid gebracht om de geïnterneerde Belgische soldaten onder dak te brengen. Ook degenen, die zich op het ogenblik op het terrein van de firma Furness aan de Maashaven bevinden, krijgen in die loods onderdak.

16 augustus 1918

Belgische geïnterneerden.

Het interneringskamp te Harderwijk blijft daar gevestigd. Geïnterneerden uit het kamp te Zeist worden naar Harderwijk overgebracht.

20 augustus 1918

Opheffing Belgisch interneringsdepot te Zeist.

De minister van oorlog heeft vrijdag bepaald, dat het depot voor Belgische geïnterneerden, legerplaats bij Zeist, zal worden opgeheven om verenigd te worden met het interneringsdepot te Harderwijk. Dit besluit, hetwelk zaterdagmorgen door de commandant van het Zeister depot, kolonel Oosterman, ter kennis van de geïnterneerden is gebracht, heeft onder hen ontstentenis veroorzaakt. Onmiddellijk na de voorlezing van het ministerieel besluit in het kamp, werd een vergadering van vele geïnterneerden belegd, waarin verschillenden van hen uitdrukking hebben gegeven aan een algemeen leedwezen over deze overplaatsing. Aan het einde der bijeenkomst werd besloten een telegrafisch verzoek te zenden aan de koningin teneinde haar tussenkomst in te roepen tot het verkrijgen van schorsing van het besluit.

30 augustus 1918

De ontvoeringen der Belgen.

De Vlaamse Boekenhalle te Leiden zendt ons een brochure toe, getiteld: "De waarheid nopens de ontvoeringen der Belgen". In het voorwoord van de uitgevers leest men:

"De deportaties van Belgische burgers in opdracht van de Duitse overheid, in 1916 en 1917, hebben de beschaafde wereld in opschudding gebracht.

Heer Fernand Passelecq, directeur van het Belgisch documentatieblad te Le Havre, wijdde aan de geschiedenis en de beoordeling van dit nieuwe Duitse onrecht een kapitaal werk, Les déportations belges à la lumière des document allemands (Berger-Levrault, 1917). Op verzoek van de Franse uitgevers van het boek,

schreef de heer Passelecq zelf een verkorting van zijn grotere studie, – waarbij hij echter gebruik maakte van nieuwe bescheiden die hem intussen hadden bereikt – onder de titel van *La vérité sur les déportations belges*. De welsprekende rede door de heer minister Emile Vandervelde, over hetzelfde onderwerp uitgesproken te Nancy, op 25 februari 1917, werd er bijgevoegd."

Dit boekje is een vertaling van het verkorte Franse werk.

Passelecq heeft zijn werk in de volgende negen hoofdstukken verdeeld:

- De ontvoeringen vanaf oktober 1916 tot februari 1917;
- De ontvoeringen vanaf februari 1917;
- De Duitse thesis en haar tegenstrijdigheden;
- Het Rathenau-plan en zijn toepassing op België;
- Duitse bekrachtigingen;
- De Belgen trachten de werkloosheid tekeer te gaan: Duitsland verzet er zich tegen en poogt de Belgische mededinging te verpletteren;
- De gedwongen werkloosheid door de Duitsers tot stand gebracht;
- De spitsvondigheden van gouverneur-generaal von Bissing;
- "Fides Teutonica".

In het slotwoord van het boek zegt Passelecq het volgende:

"Al deze Duitse getuigenissen, feiten en documenten, zijn als zoveel onomstootbare bekentenissen en doen het strenge besluit van de reeds herhaaldelijk vermelde memorie der Belgische regering te begrijpen.

Na aan "al de protesten" herinnerd te hebben, "die aangetekend werden tegen deze bestendige smaad aan de waardigheid van de beschaafde mens, tegen die aanslagen op zijn lichamelijke

onschendbaarheid, op zijn recht, vrij over zijn eigen persoon en werk te beschikken, op zijn recht, met zijn familie verenigd te blijven, op zijn plicht, de landsvijand niet te dienen" verheft de Belgische regering zich tot de beschouwing der hoogste menselijke belangen:

"De smaad en de aanslagen gaan hun gang, zonder dat de Duitsers zich bekommeren om de verschrikkelijke haatkiemen, die zij in de harten van hun slachtoffers en van hun aanverwanten leggen, en die, misschien voor eeuwen, alle maatschappelijke betrekkingen tussen twee belangrijke delen van de Europese volkeren dreigen onmogelijk te maken.

"Het schouwspel van zulk een hatelijke onrechtvaardigheid, verwekt bij al wie er getuige van is, de indruk van een schelmstuk van uitzonderlijke aard dat nimmer zou kunnen uitgeboet worden, zo het tijdelijk onbestraft bleef.

"De slachtoffers, zich verheffend boven hun lotsbestemming, blijven onwrikbaar bij hun besluit.

"Geen vrede is mogelijk noch vooral duurzaam, buiten de naleving der elementaire regels van het recht, op wiens eerste plaats de eerbied voor de persoon van de mens komt.

"Geen machtsmisbruik zal de weerstand van het Belgische volk breken. De geschiedenis is daar om te getuigen, dat zijn onafhankelijkheidswil ontembaar is en dat zijn weerstandsvermogen alle dwingelandij tart".

Men deelt ons mede:

De bekende Bollandist pater Delehaye, schrijver van de *Légendes Hagiographiques*, een leidend werk op het gebied van de historische kritiek, werd dezer dagen in het Sint Michielscollege te Brussel aangehouden en is naar Duitsland vervoerd, samen met advocaat Van de Kerchove en dokter van Coillie. Alle drie worden "beschuldigd" te hebben meegewerkt aan *La Libre Belgique*, het geheime blad, dat ondanks alle maatregelen van de Duitsers blijft verschijnen en de moed der Belgen in het bezette gebied levendig houdt.

1 september 1918

Om aan de deportatie te ontsnappen bij Coestart en Canza groepjes van zes à zeven Belgen over de grens gekomen. Een paar Duitsers zijn meegevlucht.

10 september 1918

Men deelt ons mede:

De drie presidenten van het hof van beroep te Brussel, Levy-Morel, Ernst en Carez, die om hun optreden tegen de Raad van Vlaanderen, naar Duitsland gedeporteerd waren, hebben vergunning gekregen naar Brussel terug te keren. Aan hun minder voorspoedige gezondheidstoestand hebben ze die gunst te danken.

11 september 1918

Duitse gevangenenkampen.

Men schrijft ons:

Het groot aantal krijgsgevangenen, dat Duitsland gedurende deze oorlog maakte, deed ook het getal gevangenenkampen

voortdurend stijgen, terwijl er na verloop van tijd ook zogenaamde strafkampen werden ingericht, bestemd voor zulke gevangenen, die herhaaldelijk poogden te ontvluchten, doch weer werden gevat; verder voor lastige individuen en ook voor hen, die weigerden, enige arbeid te verrichten. Is het voor de gevangenen in de gewone kampen al niet rooskleurig, in de strafkampen is de toestand nog minder gunstig én wat de voedselvoorziening én wat de behandeling betreft. En zo heeft Duitsland thans volgens mededeling van tal van ontvluchte krijgsgevangenen de volgende gevangenenkampen: het Sennelager bij Paderborn, Münsterlager I, II en III (Hannover), de kampen bij Soltau, Minden, Friedrichsfeld aan de Wesel, Holzminden en de nieuwere bij Giessen aan de Lahn en bij Darmstadt, Limburg en Meschede in Hessen. Bovendien zijn er de volgende strafkampen: te Holzminden voor allerlei officieren, het Königsmoor bij Harburg voor Russische onderofficieren, het Ahlen-Falkenburgermoor bij Cuxhaven en bij Mitau nabij de Russische grens, beide voor Franse onderofficieren, bij Hansel tussen Hamburg en Bremen voor Belgische onderofficieren en bij Bohmte voor Engelse onderofficieren, benevens de gewone strafkampen, het Mückebergermoor (bij Münsterlager) en Lichtenhorst. De gevangenen in het kamp bij Mitau moeten werken aan de herbouw van de door de Russen verwoeste plaatsen van Oost- en West-Pruisen. De gewone lonen voor krijgsgevangenen van de kampen bedragen 30 pfennig per dag, voor landarbeid 50 pfennig en voor arbeid in mijnen en andere zware werkzaamheden een mark per dag. De onderofficieren ontvangen als gewoon loon in de regel 60 pfennig per dag.

De Franse, Belgische en Engelse gevangenen ontvangen van hun regeringen per hoofd en per maand circa 10 kg biscuits en koek. De Russen ontvangen in dit opzicht niets. Ook de Italianen ontvangen pakketten met levensmiddelen. Er zijn daardoor heel wat

gevangenen, die zeer weinig gebruik maken van de gevangenenkost, waarover algemeen met weinig lof gesproken wordt. Het aantal gevangenen, dat de kampen of de arbeidscommando's ontvlucht, wordt met de dag groter. De controle, vooral aan de grenzen, is door het gebrek aan voldoende manschappen dan ook minder streng geworden, zodat ontvluchten beter mogelijk wordt. Bovendien raken de gevangenen steeds beter op de hoogte met de wegen, enz., die ze hebben te volgen, om in het "gastvrije Holland", zoals ze het graag noemen, te belanden.

13 september 1918

Bij Losser zijn gisteren twee gedepoteerde Belgen over de grens gekomen, die in Duitsland in de munitiefabrieken hadden moeten werken.

15 september 1918

De ministerraad heeft zich heden bezig gehouden met de in Nederland geïnterneerde Belgen, met de wijzigingen in het militair wetboek voor strafrecht en met de levensmiddelenvoorziening in bezet België.

Gistermiddag zijn te Oldenzaal 2 Belgische onderofficieren over de grens gekomen, ontvlucht uit het kamp bij Painewinkel (Hannover).

17 september 1918

Zondag is te Oldenzaal een Belgische krijgsgevangene over de grens gekomen, die uit een ijzerfabriek bij Reine (Hannover) was ontvlucht.

18 september 1918

De Belgische krijgsgevangenen in Duitsland.

Men schrijft ons:

Over de behandeling van de Belgische krijgsgevangenen in Duitsland zal de Belgische regering eerlang een uitvoerig verslag van de commissie laten verschijnen, die indertijd ingesteld werd om een onderzoek in te stellen naar de toepassing van het volkenrecht in België.

Deze behandeling is in sommige kampen en in sommige tijdperken allesbehalve menselijk geweest en weinig geschikt om, wanneer later de volle waarheid daaromtrent zal bekend zijn, toenadering te brengen tussen de volkeren. Bij het verslag van boven genoemde commissie zijn belangrijke getuigenissen gevoegd van personen, die het lijden in die kampen hebben meegemaakt en waaronder die van de heer de Zuirini, advocaat bij het beroepshof te Brussel en van ridder Ernest de Laurinne, buitengewoon rijk zijn aan nauwkeurige gegevens.

Het rapport stelt vast, dat in deze kampen verschillende schendingen gepleegd werden van het reglement betreffende de wetten en gebruiken van de oorlog te land, waarbij het lot van de krijgsgevangen bepaald wordt. In de eerste plaats wijst het op een serie overtredingen van artikel 6 van het reglement. Dit reglement schrijft voor, dat de staat de krijgsgevangenen mag gebruiken als arbeiders, elk volgens zijn graad en geschiktheid, maar dat de werken, waartoe ze gebruikt worden, noch te zwaar mogen zijn, noch betrekking hebben met het oorlogsbedrijf. Nu is het bewezen, dat men Belgische soldaten aan het werk zette in de zoutmijnen, en dat velen daar bezweken zijn; dat men ze, onder meer te Oberbode en Cassebrück gebruikte tot het droogleggen van de moerassen, bij

welk ongezond werk hun noch voldoende kledij, noch voldoende voedsel verschaft werd. Met dergelijke dwangarbeid werden ook de Belgische gemobiliseerden belast, die nooit andere werktuigen dan boeken in handen hadden.

Het blijkt eveneens uit een groot aantal verklaringen, die daarin alle met elkaar overeenstemmen, dat Belgische gevangenen werk moesten verrichten, direct in verband met oorlogsoperaties: onder meer in een wagenfabriek te Eize, waar wielen voor kanonnen en mitrailleurs worden vervaardigd; in de werkhuizen van Krupp te Essen; in de munitiefabrieken te Dülmen en te Niederwijn bij Kassel, in een dynamietwerkhuis te Reimsdorf, in de scheepstimmerwerven te Eniswarden, waar ongeveer 300 gevangenen schepen moesten helpen bouwen, en zelfs in de scheepstimmerwerf te Wilhelmshaven, waar Belgen de reparaties moesten aanbrengen aan de schepen, die gehavend uit de slag van het Skagerrak kwamen.

Om de gevangenen tot dergelijk werk te dwingen, gebruikte men middelen, waarvan het verslag zegt, dat ze de meest verfijnde wreedheden uit de geschiedenis weer in het leven roepen. Niet alleen werden zij, die weigerden in de oorlogsindustrie te arbeiden, gestraft met een gevangenzetting die ging tot vier en een halve maand; ze werden soms opgesloten in een hok, waarin de temperatuur tot een hoogtepunt werd opgedreven; men liet ze drie dagen hongeren en liet ze dan rondom een tafel wandelen rijkelijk met voedsel bedekt; te Göttingen – vóór in dit kamp de enkele activisten onder de krijgsgevangenen er bijeengebracht waren – had men de straf van de "Unterseeboot": de gevangene die niet uit werken wilde, werd gedwongen twee dagen en twee nachten, gevoed met water en brood, recht te staan in een hok vervaardigd uit prikkeldraad. Er worden nog meer straffen van die aard

bekendgemaakt: o.a. de bekende straf van het naakt vastbinden aan een paal. En omdat men er niet aan zou twijfelen dat ze bestonden, citeert men de straffen, uitgevaardigd tegen de weigerachtigen, door een proclamatie van de oppergeneraal, gouverneur van de provincie Hannover, en omgezet in een kamporder in het kamp te Steinhorst in juli 1916: bij de eerste weigering, opsluiting en drie dagen zonder voedsel; bij de tweede, opsluiting gedurende 14 dagen op water en "paardenbrood", en om de vier dagen een gewoon maal; bij verdere weigering, slagen met de geweerkolf: en helpt dit alles niet, fusillering zonder vonnis.

Het reglement toegevoegd aan de eerste conventie van Den Haag bevat in artikel vier: "de krijgsgevangenen moeten met menslievendheid behandeld worden." Het rapport der Belgische onderzoekscommissie bevat bladzijden vol getuigenissen van behandelingen, die zeker niet menslievend kunnen genoemd worden.

Hoe deze feiten niet al lang in hun gehele omvang bekend zijn? Er werden wel bezoeken afgelegd in de kampen door de Spaanse gedelegeerden en de gevangenen mochten hun klachten inzenden bij de Spaanse delegatie. Doch telkens als de gedelegeerden een bezoek aan de kampoverheden aankondigden, werd het kamp opgepoetst en kregen de gevangenen een slot op de mond. Ook schriftelijk mochten ze niet klagen, zonder een zekere straf op te lopen. Dit mocht zelfs Max, de burgemeester van Brussel, ondervinden. Hij bevond zich in het kamp te Celle, en werd naar Hildesheim overgebracht en er voorlopig in hechtenis gesteld, omdat hij klachten had geuit, in volstrekt correcte termen opgesteld, in een brief de 30^e november 1915 gestuurd aan de Spaanse legatie.

21 september 1918

Havre, 20 september. De ministerraad heeft heden beraadslaagd over de vraagstukken nopens de krijgsgevangenen in Duitsland, de geïnterneerden in Nederland, het herstel van België na de oorlog, de gezondheidstoestand in het leger en de regeling van het gebruik der talen in de militaire rechtspleging.

22 september 1918

De Belgische geïnterneerden.

De Haagse redacteur van Het Volk schrijft:

Onder de Belgische geïnterneerden doen nog steeds geruchten de ronde, dat ze binnenkort uit hun internering zullen worden ontslagen. We hebben getracht te onderzoeken, waarin die geruchten hun grond vinden. Daarbij vernamen we dat in ons land vertoeft de Antwerpse advocaat Victor Yseux, secretaris van de afdeling krijgsgevangenen van het Belgische departement van justitie. Deze heer heeft indertijd in Zwitserland de besprekingen gevoerd over de uitwisseling van Belgische tegen Duitse krijgsgevangenen. Zijn verblijf in ons land heeft tot doel, besprekingen te voeren met onze regering. Deze besprekingen zullen, naar wij vernamen, lopen over twee punten: de kwestie van vrijlating uit de internering en het vraagstuk der levensmiddelenvoorziening voor de Belgische geïnterneerden. Slaagt men er in, omtrent het eerste punt tot een oplossing te geraken, dan zou daardoor waarschijnlijk de bespreking van het tweede punt inderdaad overbodig worden. De heer Yseux moet reeds sedert enige tijd in ons land vertoeven. We kregen de indruk, dat de oplossing ook van deze vraagstukken nogal wat heeft aangesleept als gevolg van de lange duur der kabinetscrisis. Het

schijnt echter, dat thans zeer binnenkort een overleg tussen minister Van Karnebeek en de heer Yseux zou plaats hebben.

Het bleek ons verder, dat men in bevoegde Belgische kringen in Den Haag goede hoop koestert, dat omtrent een opheffing van de internering een bevredigend resultaat zal kunnen worden bereikt.

27 september 1918

Te Winterswijk zijn gisteren drie Fransen, twee Engelsen en een Belg over de grens gekomen.

30 september 1918

Men schrijft ons uit Harderwijk:

Met de hoge toestemming van generaal-majoor jhr. de Lannoy, commandant van de legerplaats voor Belgische geïnterneerden, werd zaterdagmiddag in de zaal der bibliotheek daar een koloniaal salon geopend door kolonel Lemière, ondervoorzitter van de jonge afdeling der Belgische commissie voor koloniale studies in Nederland te Harderwijk.

De plechtigheid werd bijgewoond door prins Albert de Ligne, algemeen voorzitter der commissie, du Castillon, vicevoorzitter en Fr. Janssen, secretaris-generaal.

Kolonel Lemière herdacht Leopold II en huldigde koning Albert, wiens geschilderde portretten de bezienswaardige tentoonstelling opluisterden. Zeer mooie foto's en leerrijke diagrammen alsmede een grote kaart wekken de belangstelling op.

In de ruime zaal van de kampbioscoop had daarna de officiële installatie van de afdeling Harderwijk plaats. Het gebouw was goed gevuld.

Onder de aanwezigen bevonden zich generaal-majoor jhr. de Lannoy en verscheidene Nederlandse en Belgische officieren in uniform en ook verscheidene dames en de Belgische schooljongens onder het geleide van hun meesters. Een delegatie van de koloniale afdeling van Amersfoort, begeleid door kapitein burggraaf Th. De Jonghe d'Ardoye, woonde de plechtigheid bij. Kapitein Van den Bruele, voorzitter van de afdeling Harderwijk, sprak de welkomstrede uit. Prins Albert de Ligne in het Frans en de heer L. du Castillon in het Hollands, legden beurtelings het doel en het streven van de commissie uiteen: beter en meer de Belgische kolonie te doen kennen die zesmaal groter is dan Frankrijk en onschatbare rijkdommen bezit, die enkel handen en kapitalen nodig hebben om ontgonnen of uitgebaat te worden. Belgisch Kongo moet een verlenging en de vervollediging van het moederland worden.

De Belgische kolonie heeft nieuwe krachten nodig: kolonisten, arbeiders en agenten. De Belgische commissie van koloniale studies in Nederland heeft machtiging van de minister van koloniën in Havre ontvangen om certificaten van aanbeveling te verlenen aan de geïnterneerden die met vrucht het koloniaal onderwijs, ingericht door haar afdeling Harderwijk, zullen hebben gevolgd. De Belgisch commissie zal dergelijke dragers van certificaten tevens aanbevelen bij de koloniale maatschappijen en vrije kolonisten steunen. Geen andere organisatie van die aard heeft het recht bedoelde certificaten af te leveren.

Vele geïnterneerden hebben zich laten inschrijven voor de te geven leergangen onder leiding van vakkundigen, waaronder officieren en onderofficieren, die in Kongo verbleven.

De sprekers zegden dat een land dat niet wil sterven en de eer en het recht belichaamt, zal verrijzen met het behoud van zijn kolonie, die het wist te behouden, te doen groeien en bloeien tijdens de oorlog in eigen huis en ook in Afrika. Het publiek juichte geestdriftig toe.

Kolonel Lemière sprak nog een opbeurend woord en generaal-majoor jhr. de Lannoy had eveneens een hartelijk woord over voor hen die het initiatief van dit werk op zich hadden genomen, een werk van opbeuring en opleiding.

Daarna had de vertoning van talrijke lichtbeelden uit Kongo plaats. Het portret van Albert I dat het eerst op het scherm verscheen werd uitbundig toegejuicht terwijl de Brabançonne rechtstaande door het auditorium werd aangehoord.

Om te eindigen dan woordje van lof aan de heer De Bossche, ambtenaar van het Belgisch departement van koloniën, die de tentoonstelling met smaak heeft ingericht.

4 oktober 1918

Uit de Belgische bladen blijkt dat er tal van bekende Brusselse journalisten van de sedert vier jaar niet meer verschijnende grote bladen door de Duitse overheid in hechtenis zijn genomen; o.a. Victor La Gye, secretaris der redactie van de Etoile Belge, Herman Dumont van de Liberté, de Landsheere van de XXe Siècle, Thomas van de Courier de Bruxelles en Houziaux van Le Peuple.

6 oktober 1918

Te Neeritter zijn gisteren vijf Belgen en vier Duitse deserteurs over de grens gekomen.

9 oktober 1918

Te Oldenzaal is gisteren over de grens gekomen de Nederlander Johannes Martin Möll, gewoond hebbende in Gent (België), die op 7 mei 1917 naar een Duits gevangenenkamp te Bechant (Frankrijk) was getransporteerd, als verdacht van het verlenen van hulp bij het ontvluchten van Belgen. In november van het vorig jaar werd hij gebracht naar een kazerne te Maubeuge en daarna naar Holzminden, waar hij op zeven dezer werd ontslagen.

12 oktober 1918

Bij Enschede is gisteren een uit Duitse krijgsgevangenschap ontvluchte Belgische soldaat over de grens gekomen.

22 oktober 1918

Gratie aan Belgen.

Brussel, 20 oktober. Officieel. De gouverneur-generaal, vrijheer von Falkenhausen, heeft volgens een besluit van 18 oktober alle Belgen en onderdanen van neutrale staten, die door Duitse militaire rechtbanken of militaire bevelhebbers in het gebied van het gouvernement-generaal tot vrijheidsstraffen zijn veroordeeld en hun straf thans in België ondergaan, de rest van hun straf kwijtgescholden. Uitgezonderd zijn zij, die wegens misdaden veroordeeld zijn.

De gouverneur-generaal heeft verder bepaald, dat de Belgen en onderdanen van neutrale staten, die bij militaire of politieke beschikking van hun vrijheid zijn beroofd en zich thans in België of in Duitsland bevinden, worden vrijgelaten. Met hun vrijlating zal de 21^e oktober een aanvang worden gemaakt.

Slechts een beperkt aantal personen, wiens vrijheid van bewegen in België niet mogelijk is zolang daar nog wordt gestreden, zullen pas bij de ontruiming van België in vrijheid worden gesteld. Voor de Belgen, die hun straffen in Duitsland ondergaan, is hetzelfde gratiebesluit in voorbereiding.

23 oktober 1918

Amnestie voor Belgen.

Men schrijft ons:

De amnestie, die door de Duitse overheid verleend wordt aan alle politieke gevangenen in België, wordt eveneens toegepast op de politieke burgerlijke gevangenen, die uit Duitsland naar België vervoerd werden. Dit is de oorzaak waarom straks professor Fredericq naar Nederland komt en ook burgemeester Max naar Zwitserland zal mogen gaan. Waar professor Pirenne heen zal, is nog niet bepaald. Was niet deze algemene maatregel getroffen, dan zouden toch deze drie Belgen geprofiteerd hebben van de bepalingen, dat zij die langer dan 18 maanden gevangen zijn, om uitgewisseld te worden.

27 oktober 1918

De gevangenen te Antwerpen zijn leeg; de personen, die minder dan een half jaar straf hadden, heeft men vrijgelaten; die meer dan een half jaar straf hadden, werden naar Duitsland gevoerd.

Onder deze laatsten bevinden zich 63 priesters.

29 oktober 1918

Te Oostburg zijn gistermorgen vijf Belgische deserteurs aangebracht.

30 oktober 1918

Bevrijding van gevangen Belgen.

Men meldt ons:

Baron von der Lancken, directeur van het politiek departement van het Duitse generaal-gouvernement in België, heeft aan kardinaal Mercier medegedeeld dat, zodra de Duitsers het Belgisch grondgebied zullen ontruimen, de Belgische politieke gevangenen, die naar Duitsland vervoerd werden of in Belgische gevangenen opgesloten zijn, en ook de Belgen, die naar Duitsland werden gedeporteerd, in vrijheid zullen worden gesteld.

Dit nieuws is de vertegenwoordiger bij de Duitse regering de 17^e oktober persoonlijk aan de kardinaal gaan overbrengen en hij heeft het bevestigd in een schriftelijke verklaring, waarin hij bovendien hulde brengt aan de vaderlandsliefde van de Belgen:

"Deze verklaring, schrijft hij, mag uw hart verheugen. Ik acht mij des te gelukkiger ze u te mogen afleggen, daar ik gedurende de vier jaar, die met de Belgen heb kunnen leven, ze heb leren waarderen en hun vaderlandsliefde heb leren schatten."

Van de zijde van iemand, die de deportaties hielp volvoeren, die burgemeester Max, prof. Pirenne en prof. Fredericq en duizend Belgen om hun vaderlandsliefde houding liet gevangen zetten zonder vorm van proces, moet zulk een verklaring wel verbazen. Ze is des te eervoller voor de Belgen, en duidt des te klaarblijkkender aan dat het naderend einde daar is.

Dit laatste laat dan ook kardinaal Mercier verstaan in zijn brief aan de gelovigen, waarin hij het goede nieuws mededeelt. Een gedeelte van de gevangenen is reeds maandag de 21e in vrijheid gesteld.

2 november 1918

Max, Pirenne, Frédéricq.

Havre, 1 november. Uit betrouwbare inlichtingen, die de Belgische regering heeft ontvangen, blijkt, dat Max, burgemeester van Brussel, inderdaad op vrije voeten is gesteld, maar dat hij te Goslar bij Brunswijk verblijf moet houden. De hoogleraren Pirenne en Frédéricq zijn ook in vrijheid gesteld en mogen naar België terugkeren.

Nog een Vlaamse vriend van velen, ook van letterkundigen: dr. Louis Franck. Hij heeft vertoefd op Celle Schloss, in het officier-gefangenenlager in Hannover. Voor ons ligt een foto van hem: natuurlijk in burgerkleding en zelfs blootshoofds; de kiek is van 1 juli jongstleden. Maar op een tweede (evenals de eerste aan de uitgever Van Dishoeck gericht) welke van 21 oktober is, meldt hij plots het bericht te hebben ontvangen, dat hij naar Antwerpen zou worden teruggezonden. Hij hoopte er twee dagen later te zijn.

4 november 1918

De Norddeutsche Allgemeine Zeitung schrijft een artikel om te betogen, dat het de schuld van de Franse en ook van de Belgische regering is, dat er nog geen aanvang is gemaakt met de rechtstreekse uitwisseling van Belgische en Duitse krijgsgevangenen.

Duitsland en België.

Berlijn, 5 november. De Vorwärts van gisteren verneemt uit Bern, dat kardinaal Mercier uit Duitsland is verwittigd, dat men ten spoedigste zal beginnen met de terugzending van de gedeporteerde Belgen.

Het bericht is misleidend. De destijds uit België weggevoerde Belgen zijn al op een klein overschot na in de eerste helft van 1917 naar België teruggevoerd. De rest is vrijwillig in Duitsland gebleven en heeft hier naar vrije keuze werk gevonden. Belgische gedeporteerden zijn er dus in Duitsland al sinds anderhalf jaar niet meer. Het bericht kan derhalve slechts op de in België geïnterneerde Belgen betrekking hebben.